

تحلیل محتوای کتاب فارسی پنجم دبستان بر اساس حوزه های موضوعی رویکرد فطرت گرای توحیدی برنامه درسی و انتظارات یادگیری راهنمای معلم

زهرا کریم نژاد لالمی^۱، فاطمه کریم نژاد لالمی^۲

^۱ مدرس دانشگاه بنت الهدی صدر رشت (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی آموزش ابتدایی بنت الهدی صدر رشت

چکیده

پژوهش مورد نظر به منظور بررسی کتاب فارسی پایه پنجم دبستان، بر اساس حوزه های موضوعی رویکرد فطرت گرای توحیدی برنامه درسی و انتظارات یادگیری راهنمای معلم تدوین شده است. جامعه ی این پژوهش کتاب فارسی پنجم ابتدایی می باشد و روش این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. واحد تحلیل مضمون نیز، اهداف موجود در راهنمای معلم و حوزه های موضوعی برنامه درسی بر اساس رویکرد فطرت گرا می باشد. در این پژوهش، گردآوری اطلاعات، بر اساس مطالعه ی کتاب ها و جستجو در سایت های مختلف صورت گرفته است. با استفاده از تجزیه و تحلیل هایی که درباره ی این کتاب صورت گرفته استف این موضوع برداشت می شود که محتوای کتاب فارسی پنجم ابتدایی تا حد زیادی مقبول راهنمای تدریس می باشد؛ اما رسیدن به تمامی انتظارات یادگیری عموماً کاری آرمان گرایانه است. اما این نکته را نیز نباید نادیده گرفت که این کتاب به دلیل اثرگذاری بسیار در دانش آموزان پایه پنجم که به تفکر انتزاعی رسیده اند، ضعف های محتوایی نه چندان زیادی نیز دارد. با توجه به این که فرایند تدریس تنها محدود به محتوای کتاب نیست، از معلمان انتظار می رود که کمبود های کتاب درسی را با روش تدریس های مناسب پوشش بدهند. در این پژوهش، به این موضوع پرداخته شده است که هر کدام از دروس مختلف به کدام یک از حوزه های رویکرد فطرت گرای برنامه درسی تعلق دارد. که تمامی حوزه های مرتبط با خلق، خلقت، خود و خدا در آن استفاده شده است. با توجه به اهمیت تصویر پردازی در این کتاب و انس گیری دانش آموزان با درس فارسی، انتظار می رود که رنگ آمیزی و تصاویر کتاب به نحو احسن بهبود یابند.

واژه های کلیدی: پنجم دبستان، محتوا، فارسی، برنامه درسی، راهنمای معلم

مقدمه

تحلیل محتوا، فرآیند تبدیل کیفیت‌ها به کمیت‌ها و سپس تبدیل همین کمیت به کیفیت است. (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵) محتوا، یک آفرینش ذهنی حاصل از فرایند ذهنی شکل گرفته در ذهن خالق محتواست که به بیان‌ها و قالب‌های مختلف درآمده و با قرار گرفتن در محمل‌هایی از نوع محصول سرویس یا دستورالعمل از طریق مجرای مناسب با آن به دریافت‌کننده مناسب می‌رسد. این چارچوب نشان می‌دهد که مفهوم محتوا حاصل یک فرایند چندگانه است و عدم کارکرد در هر یک از اجزاء، آن را بی‌معنا می‌کند. (خدمتگزار و دیگران، ۱۳۹۵)

تحلیل محتوا در دوره جدید حیات خود، از تصور مرسوم از محتوا به منزله موضوع مورد توجه فراتر رفته و پیوند تنگاتنگی با برداشت‌های جدید از پدیده‌های نمادین یافته است. روش‌شناسی تحلیل محتوا پژوهشگر را قادر می‌سازد تا به تهیه، بیان و ارزیابی انتقادی از طرح پژوهش، مستقل از نتایج آن بپردازد. (ضیغمی و دیگران، ۱۳۸۷)

تحقق ارزش‌های اخلاقی و تسلط و فتح بر نفسیات درونی، در سعادت و نیک‌بختی هر انسانی نقش به‌سزایی دارد. شورای عالی آموزش و پرورش به عنوان متولی تدوین قوانین آموزش و پرورش کشور، اهداف اخلاقی دوره آموزش ابتدایی را به شرح زیر به تصویب رسانده است که دانش‌آموز دوره آموزش ابتدایی پس از پایان دوره باید دارای این خصوصیات باشد: راستگو و امین باشد، مودب و مهربان باشد و (آتشک و دیگران، ۱۳۹۱)

میزان توجه به خلاقیت در کتاب‌های فارسی سوم و چهارم و پنجم ابتدایی در حد بالاتر از متوسط بود، اما کتب مورد مطالعه از لحاظ توجه به مولفه‌های خلاقیت به خصوص در بخش متن درس‌ها و تصاویر، نیاز به بازنگری و اصلاحات اساسی دارد. (مزیدی و گلزاری، ۱۳۹۰)

در فرایند‌های برنامه‌ریزی درسی و سازماندهی محتوا و تعیین عناصر برنامه، اصول و معیارهایی در نظر گرفته می‌شود که زمینه‌ساز تقویت مهارت‌های زبانی و عاطفی کودکان خواهد شد. ابراز وجود و بیان احساس و عاطفه آنان و ساده و صمیمی بودن محتوای درسی و تناسب با ذهن و زبان فراگیرندگان، هم‌سویی با علایق و سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و توجه به محتوای مناسب و متنوع برای نزدیکی به دنیای کودک، توجه برنامه‌ریزان به پرورش تجربیات زبانی کودک را در چارچوب کتاب‌های درسی فارسی ابتدایی نشان می‌دهد. (نیازیان و خزایی، ۱۳۹۶)

کتاب‌های فارسی خوانداری در دوره ابتدایی ابزار پرورش مهارت خواندن می‌باشد؛ در حالی که دیدگاه ادبی حاکم بر آن، نقش پروراندن مهارت‌های خواندن را کم‌نموده است. تغییر محتوا و توجه به خصوصیات ذاتی زبان فارسی در آموزش آن، مانند خوانایی، پیشنهادی بلند مدت می‌باشد که اجرای آن در سطح برنامه‌ریزان آموزشی و مولفان توصیه می‌گردد. (سراج و دیگران، ۱۳۹۸)

گذر از این مطالب، کتاب راهنمای تدریس معلم نیز به عنوان کتابی معتبر جزو اجزای بسته‌ی آموزشی می‌باشد که نکاتی در رابطه با تدریس بهتر معلمان، ابزارهای لازم برای تدریس و انتظارات یادگیری آن دروس ارائه می‌کند.

در پژوهش حاضر نیز پژوهشگر تلاش می‌کند تا کتاب فارسی پنجم دبستان (کتابی مؤثر در رشد ذهنی و مهارت خوانداری دانش‌آموز) را با توجه به انتظارات یادگیری کتاب راهنمای معلم و هم‌چنین حوزه‌های موضوعی هر درس، بررسی و تحلیل نماید.

بیان مسئله

در بیشتر کشورهای جهان، این نهاد آموزش و پرورش است که به دلیل اهمیت بسیار زیادی که در فرهنگ و هویت مردم دارد، معمولاً در صدر اهمیت دولت و جامعه قرار گرفته است. از طرفی سطح سواد مردم هر کشور بیانگر میزان اهمیت آن کشور به حق سواد آموزی می باشد. در آموزش و پرورش امروزی ما، درس فارسی از اهمیت بسیار زیادی در کنار درس ریاضی برخوردار است. اما این موضوع را باید دانست که فارسی به دلیل شناساندن مهارت خواندن به علم آموزان از جایگاه بالاتری برخوردار است. زیرا اگر فارسی نباشد، قرائت قرآن با مشکل مواجه می شود؛ مسائل ریاضی خوانده نمی شود؛ مفاهیم علوم به درستی خوانده نمی شود؛ مفهوم مطالعات اجتماعی به درستی درک نمی شود و در درس پیام های آسمان نیز دانش آموزان نمی توانند به درستی داستان ها و متن هایی که در رابطه با خدا هست را بخوانند.

اهمیت و جایگاه زبان فارسی به عنوان میراثی ارجمند و حافظ وحدت و هویت ملی، برکسی پوشیده نیست. زبان فارسی پیام آور جلال و عظمت فرهنگ ایرانی است، بدان سان که حکیمان دین باور پهنه ی زبان و ادبیات فارسی با بهره مندی از ظرایف آن، معارف باورشناختی دین اسلام را به بن مایه های فرهنگی ایرانیان پیوند زده اند و آثاری درخشان در گستره ی

تعالیم بشری پدید آورده اند. کتاب فارسی پایه ی پنجم ابتدایی مبتنی بر برنامه ی درسی ملی و نیز بر پایه ی چارچوب برنامه ی درسی فارسی، با رویکرد پرورش مهارت های زبانی، سازماندهی و تألیف شده است، تا بتواند برای رشد آموزش زبان فارسی و دستیابی به جایگاه والای آن در جهان علم، گامی مؤثر بردارد. (راهنمای تدریس معلم، ۱۳۹۴)

لذا در این پژوهش در نظر گرفتیم که کتاب فارسی پایه پنجم دبستان را با حفظ نکات درسی و تحلیل میزان رعایت مفاهیم متناسب با سن دانش آموزان پنجم، بررسی نماییم.

تعیین اهداف

هدف کلی: تعیین میزان انطباق محتوای کتاب فارسی پنجم دبستان (متن درس، بخوان و بیندیش، بخوان و حفظ کن، روانخوانی و حکایت) با انتظارات یادگیری کتاب راهنمای تدریس معلمان

اهداف جزئی:

۱. بررسی دروس کتاب فارسی در رابطه با عنصر تعقل
۲. بررسی دروس کتاب فارسی در رابطه با عنصر ایمان
۳. بررسی دروس کتاب فارسی در رابطه با عنصر علم
۴. بررسی دروس کتاب فارسی در رابطه با عنصر عمل
۵. بررسی دروس کتاب فارسی در رابطه با عنصر اخلاق
۶. بررسی میزان استفاده از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خویشتن
۷. بررسی میزان استفاده از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خداوند
۸. بررسی میزان استفاده از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خلق
۹. بررسی میزان استفاده از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خلقت

۱۰. بررسی میزان تناسب محتوای کتاب فارسی با سن مخاطبان
۱۱. بررسی میزان تطابق تصویری کتاب فارسی با محتوای آن
۱۲. بررسی میزان جذابیت بصری کتاب برای دانش آموزان

سوال های تحقیق

۱. آیا دروس کتاب فارسی منطبق با عنصر عقل است؟
۲. آیا کتاب فارسی منطبق با عنصر ایمان می باشد؟
۳. آیا کتاب فارسی تأکیدی بر جهت علم آموزی دارد؟
۴. آیا کتاب فارسی منطبق با استفاده از عمل و کوشش است؟
۵. آیا کتاب فارسی در راستای کسب فضایل اخلاقی به پیش می رود؟
۶. به چه میزانی عناصر پنجگانه تأکید بر خویشتن را یادآور می شوند؟
۷. به چه میزانی عناصر پنجگانه در ارتباط با خداوند پیش رفته است؟
۸. به چه میزانی عناصر پنجگانه در ارتباط با خلق استفاده شده است؟
۹. به چه میزانی عناصر پنجگانه ما را به ارتباط با خلقت سوق می دهد؟
۱۰. چه مقدار محتوای کتاب فارسی پنجم دبستان با سن مخاطبان خود تطابق دارد؟
۱۱. چه مقدار محتوای کتاب فارسی با تصاویر به کار برده شده در آن، تطابق دارد؟
۱۲. جذابیت بصری در کتاب فارسی تا چه میزان رعایت شده است؟

فرضیه های تحقیق

۱. فرض پژوهشگر بر آن است که در دروس کتاب فارسی از عنصر تعقل بهره برده شده است.
۲. فرض پژوهشگر بر آن است که در دروس کتاب فارسی از عنصر ایمان بهره برده شده است.
۳. فرض پژوهشگر بر آن است که در دروس کتاب فارسی از عنصر علم بهره برده شده است.
۴. فرض پژوهشگر بر آن است که در دروس کتاب فارسی از عنصر عمل بهره برده شده است.
۵. فرض پژوهشگر بر آن است که در دروس کتاب فارسی از عنصر اخلاق بیشترین بهره برداری شده است.
۶. فرض پژوهشگر آن است که از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خویشتن استفاده شده است.
۷. فرض پژوهشگر آن است که از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خداوند استفاده شده است.
۸. فرض پژوهشگر آن است که از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خلق بیشترین استفاده شده است.
۹. فرض پژوهشگر آن است که از عناصر پنجگانه در رابطه با عرصه خلقت استفاده شده است.
۱۰. فرضیه محقق این می باشد که محتوای کتاب درسی با سن مخاطبان تطابق دارد.
۱۱. فرضیه محقق اینگونه است که تصاویر کتاب با محتوای هر درس مطابق می باشد و در یک راستا و هم جهت با اهداف کتاب فارسی آورده شده اند.

۱۲. فرضیه محقق این گونه است که تصاویر و رنگ های کتاب به گونه ای برای دانش آموزان ۱۱_۱۰ ساله طراحی شده است که برای آنان جذابیت بصری لازم را داشته باشد.

تعیین محتوای مورد نظر برای تحقیق و انتخاب نمونه از آن

محتوا: کتاب فارسی پنجم دبستان

نمونه

درس اول (تماشاخانه)

در این درس به شگفتی های طبیعت و آفرینش بی همتای خداوند تاکید شده است و به صورت اجمالی به معرفی نعمات بسیار خداوند می پردازد. لذا با توجه به این موضوع ها این درس به ارتباط تعقل در رابطه با خداوند و تعقل در رابطه با خلقت می پردازد.

درس دوم (فضل خدا)

در این درس به مثابه درس اول می توان شاهد ناتوانی در شکرگزاری برای نعمت های بسیار خداوند بود در نتیجه این درس نیز به ارتباط تعقل در رابطه با خداوند و تعقل در رابطه با خلقت اشاره دارد.

درس سوم (رازی و ساخت بیمارستان)

در این درس به دلیل آشکار ساختن مفهوم علم برای دانش آموزان از ارتباط علم در رابطه با خلق و عمل در رابطه با خلق نمی توان چشم پوشی کرد.

درس چهارم (بزرگان پسران)

این درس یادآور علم اموزی برای ماست.. زیرا در این درس بسیاری از نکات علمی و نصیحت ها برای دانش آموزان هویدا می شود. لذا این درس به ارتباط علم با خلق اشاره دارد.

درس پنجم (چنار و کدوبن)

در این درس کوتاه به اخلاق ناپسند غرور اشاره شده است لذا حوزه ی ارتباط آن، عنصر اخلاق در رابطه با خلق می باشد.

درس ششم (سرود ملی)

در این درس همانطور که از نام آن پیداست به موضوع سرود ملی اشاره دارد. عرق وطن از دیرباز در ایرانیان مشاهده شده است. لذا در این درس عنصر عمل و اخلاق در رابطه با خلقت از اهمیت خاصی برخوردار است.

درس هشتم (دفاع از میهن)

در این درس نیز همانند درس قبل به عشق به وطن خود اشاره شده است. همانا که شجاعت ها و دلاوری های قهرمانان ایران دوست نگذاشته است که سالیان سال دچار شکست شویم که این نکات درس مربوط به حوزه ی اخلاق نسبت به خلقت و خلق و همین طور عمل در رابطه با خلق و خلقت است.

درس نهم (نام آوران دیروز و امروز و فردا)

این درس به معرفی قهرمانان کشور ما که در گذشته جان فشانی کرده اند و یا در زمان حاضر به فداکاری پرداخته اند اشاره می شود که ایمان در رابطه با خداوند و اخلاق و عمل در رابطه با خلق را برای ما آشکار می سازد.

درس دهم (نام نیکو)

این درس به معرفی اجمالی تلاش های دکتر محمود فرشچیان اشاره دارد. ضمن اشاره به تلاش ها و کنجکاوی ها و مهارت های استاد فرشچیان به علاقه ی او به معصومین نیز اشاره شده است؛ که این نکات مربوط به حوزه ی ایمان به خدا و عمل در رابطه با خلقت اشاره دارد.

درس یازدهم (نقش خردمندان)

این درس به هنر آفرینی های خواجه نظام الملک توسی و خواجه نصیرالدین توسی اشاره دارد. در این درس به علم آموزی و استفاده ی علوم کسب شده در جهت خدمت به مردم و شجاعت های رفتاری خواجه نصیر توجه شده است. لذا این درس به ارتباط اخلاق و عمل و علم در رابطه با خلق اشاره شده است.

درس سیزدهم (روزی که باران می بارید)

این درس به غفلت ما شیعیان از امام زمان خود اشاره دارد. در این درس به ما یاد آور می شود که در هر حالی که هستیم امام خود را از یاد نبریم. (که به عنصر ایمان در رابطه با خداوند و خلق و تعقل در رابطه با خداوند اشاره دارد.

درس چهاردهم (شجاعت)

در مفهوم این درس به شجاع بودن و شجاع شدن تاکید دارد. بسیاری از ارزش ها و مطلوبات جامعه زمانی پدیدار می شوند که مردم یک جامعه شجاع باشند. لذا این درس به ارتباط عنصر اخلاق در ارتباط با خویشتن و خلق اشاره دارد.

درس پانزدهم (کاجستان)

این درس به مفهوم نوع دوستی در قالب داستان و همکاری با یکدیگر اشاره دارد که این خود نوعی از ارتباط اخلاق در ارتباط با خلق می باشد.

درس شانزدهم (وقتی بوعلی کودک بود)

در این درس به کنجکاوی ها و هوش و فراست دانشمند بزرگمان ابوعلی سینا اشاره دارد. مفهوم علم آموزی در جای جای این درس پنهان شده است. پس همانطور که مشخص است این درس به ارتباط عنصر علم نسبت به خداوند و ایمان به خداوند پرداخته است.

درس هفدهم (کار و تلاش)

مفهوم این درس در رابطه با تلاش ها و عزت نفس یک مورچه است که تن زیر بار ذلت نمی دهد و بسیار ارتباط عمل و ایمان در رابطه با خویشتن و خداوند را به ما می شناساند.

تدوین فهرستی از مقوله ها و تعیین مقوله ها

در رویکرد فطرت گرای توحیدی شاهد ارتباط ۵ عنصر با عرصه های موجود خدا و خلق و خویشتن و خلقت هستیم. در این پژوهش سعی شده است که محتوای مربوط به درس فارسی در این عرصه ها دسته بندی شود. هر یک از این عرصه ها عناصر مختلف را پوشش می دهد.

ارتباط این دسته ها به این گونه می باشد:

رابطه با خلقت (طبیعت و...)	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خداوند	رابطه با خویشتن	
				تعقل
				ایمان
				علم
				عمل
				اخلاق

انجام تحلیل محتوا و تعیین فراوانی مقوله ها

در این بخش پژوهشگر سعی نموده است که بر اساس بخش های مختلف کتاب فارسی مقوله های مختلف را بارگذاری نماید.

فصل اول : آفرینش

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۱۵	تعقل	۱	۶	-	۸
۶	ایمان	-	۵	-	۱
۲۸	علم	۱	۶	-	۲۱
۶	عمل	۱	۲	-	۳
۱۰	اخلاق	-	۴	-	۶
		۳	۲۳	۰	۳۹

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: علم در رابطه با خلقت

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: تعقل در رابطه با خلق، ایمان در رابطه با خویشتن، ایمان در رابطه با خلق، علم در رابطه با خلق، عمل در رابطه با خلق، اخلاق در رابطه با خویشتن و اخلاق در رابطه با خلق

فصل دوم: دانایی و هوشیاری

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۱۸	تعقل	۸	۱	۴	۵
۱۲	ایمان	۴	۱	۴	۳
۱۶	علم	۳	۳	۵	۵
۱۶	عمل	۶	۲	۶	۲
۱۲	اخلاق	۳	-	۹	۰
		۲۴	۷	۲۸	۱۵

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: اخلاق در رابطه با خلق

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: اخلاق در رابطه با خلقت و خدا

فصل سوم: ایران من

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۶	تعقل	۱	۰	۳	۲
۱۲	ایمان	۲	۶	۳	۱
۵	علم	۰	۱	۳	۱
۱۶	عمل	۳	۴	۷	۲
۶	اخلاق	۰	۰	۵	۱
		۶	۱۱	۲۱	۷

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: عمل در رابطه با خلق

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: اخلاق در رابطه با خویشتن / اخلاق در رابطه با خداوند/ علم در رابطه با خویشتن/ تعقل در رابطه با خداوند

فصل چهارم : نام آوران

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۲۱	تعقل	۴	۳	۸	۶
۹	ایمان	۱	۲	۶	-
۱۵	علم	۱	۱	۱۱	۲
۱۹	عمل	۶	۱	۹	۳
۱۱	اخلاق	-	-	۹	۲
		۱۲	۷	۴۳	۱۳

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: علم در رابطه با خلق

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: اخلاق در رابطه با خویشتن، اخلاق در رابطه با خداوند و ایمان در رابطه با خلقت

فصل پنجم: راه زندگی

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۳۹	تعقل	۱۷	۳	۱۳	۶
۴	ایمان	-	-	۲	۲
۱۱	علم	۷	-	۲	۲
۲۱	عمل	۸	-	۱۰	۳
۱۷	اخلاق	۴	۱	۹	۳
		۳۶	۴	۳۶	۱۶

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: تعقل در رابطه با خویشتن.

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: ایمان در رابطه با خویشتن، ایمان در رابطه با خداوند و علم در رابطه با خداوند — عمل در رابطه با خداوند.

فصل ششم: علم و عمل

تعداد		رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۹	تعقل	۱	۲	۳	۳
۷	ایمان	۱	۶	-	-
۸	علم	۲	-	۳	۳
۱۰	عمل	۳	۳	۴	-
۱۰	اخلاق	-	۳	۶	۱
		۷	۱۴	۱۶	۷

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: ایمان در رابطه با خداوند و اخلاق در رابطه با خلق

کمترین ارتباط عرصه با عنصر: ایمان در رابطه با خلق، ایمان در رابطه با خلقت، علم در رابطه با خداوند، عمل در رابطه با خلقت و اخلاق در رابطه با خویشتن

تجزیه و تحلیل نتایج

✓ فصل اول در مورد آفرینش است و نعمت های خداوند را ذکر می کند. در این فصل عناصر بیشتر در رابطه با خداوند و عنصر طبیعت هستند که با توجه به عنوان قابل قبول است اما بهتر بود به دو نکته بیشتر توجه شود: ۱. به شکرگزاری خداوند بیشتر اشاره شود. در این فصل تا حد قابل قبولی دانش آموزان را به تفکر و تعقل در مورد نعمت های خداوند سوق می دهد اما نکات مربوط به شکرگزاری خداوند برای آفریدن این همه نعمت به صورت محدود ذکر شده است.

. در این فصل در مورد آفرینش انسان ها صحبتی نشده است. آفرینش فقط محدود به طبیعت و یا جانوران نیست بلکه آفرینش انسان ها را نیز شامل می شود اما متأسفانه در این فصل به طور مستقیم به این نکته اشاره ای نشده است.

✓ از آنجایی که فصل دوم مربوط به دانایی و هوشیاری است، انتظار می رود که عنصر تعقل و علم بیشترین کاربرد را داشته باشد که این امر محقق شده است.

در درس سوم (رازی و ساخت بیمارستان) که شروع فصل با آن است، بیشترین ارتباط علم با عرصه خلق است که از نظر مبانی فلسفی بهتر بود که در ارتباط با عنصر علم و تعقل، بیشترین رابطه در عرصه خویش تحقق یابد. بخش دوم فصل در ارتباط با شعر خزرده رهنمای و خرد دلگشا است که بیشترین رابطه بین عنصر علم در عرصه خداوند است.

در بخش سوم از فصل دوم، با درس بازرگان و پسران وارد بخش توصیه ای و عملی می شویم که بیشترین ارتباط در عنصر عمل در رابطه با خلق و خویشتن است.

در درس پنجم (چنار و کدوین) تقریباً به تمام روابط به یک میزان توجه شده است. در گلدان خالی عنصر اخلاق در بحث توصیه ای و ارزش شناختی بیشتر به چشم می خورد که بیشترین ارتباط را در عرصه خلق دارد. بهتر بود از یک داستان بومی برای رسیدن به این هدف استفاده شود که بتوان عرصه ارتباط با خداوند را نیز پوشش دهد.

✓ در طی تحلیل و بررسی هایی که بر روی فصل ۳ انجام شد و با توجه به عنوان فصل (ایران من) بیشترین پرداخت متون کتاب فارسی پنجم به عناصر ایمان و عمل منطقی به نظر می رسد. از آنجا که «حب الوطن من الایمان» و علاقه و عشق به وطن جزئی از ایمان است و هم چنین این که علاقه و عشق به وطن باید به عرصه ظهور و عمل برسد بنابراین اهمیت به عنصر عمل مناسب است.

هم چنین در میان ساحت های تربیتی در این فصل در درجه اول به رابطه با خلق و در درجه دوم به رابطه با خداوند و در درجه سوم به رابطه با خلقت توجه شده است که باز هم با توجه به عنوان این ترتیب مناسب به نظر می رسد. علاوه بر آن ترتیب پرداختن به موضوع که در درس ابتدایی این فصل به سرود ملی به عنوان یکی از نماد های ملی و در درس بعدی بحث دفاع از میهن و معرفی آریوبرزن به عنوان یک الگوی باستانی و در ادامه اشاره به شهدای معاصر و همه کسانی که جان خود را در دفاع از میهن فدا کرده اند و بخوان و بیندیش مرتبط با آن درباره رئیس علی دلواری به عنوان یک الگوی معاصر دیگر در برابر ظلم استکبار معاصر جالب و مناسب به نظر می رسد. هم چنین کاربرد اشعار مرتبط و بامفهوم در بین متون بسیار جالب و موثر در تفهیم موضوع و موجب آشنایی بیش تر دانش آموزان با شعر در ادبیات فارسی است.

✓ فصل چهارم از بخش های زیر تشکیل شده:

درس نهم: نام آوران دیروز، امروز فردا، بخوان و حفظ کن: سرای امید؛ درس دهم: نام نیکو؛ درس یازدهم: نقش خردمندان؛ درس دوازدهم: درس آزاد؛ بخوان و بیندیش: فردوسی، فرزند ایران؛ حکایت: بوعلی و بانگ گاو. باتوجه به مطالب و محتوای این فصل:

جای ادبیات انقلاب و دفاع مقدس در کل کتاب و بخصوص فصل ۴

کاملاً خالی است و تنها در یک بند از درس «نام آوران امروز، دیروز، فردا»، از یاد رزمندگان و شهدا، بی هیچ نکته ادبی و شاعرانه ای نام برده می شود. این درحالی است که شعر «بچه های ماندگار» از جواد محقق یا شعری از نصرالله مردانی را در موضوع دفاع مقدس در کتاب پیشین داشتیم.

مفاهیم به کار برده شده در درس، حکایات، بخوان و بیندیش و بخوان و حفظ کن در زمینه های دفاع از میهن، بزرگان ایران، مشاهیر، دانشمندان، شهدای هسته ای، مفاخر فرهنگی و همچنین در مضامینی همچون صبر، پشتکار، فروتنی، علم، فرهنگ گنجانده شده بود. میتوان گفت تمام مطالب این فصل همخوانی و همراهی خوبی با عنوان فصل داشتند. آنچه از بررسی ها به دست آمد این بود که عرصه رابطه با خلق (سایر انسان ها) عرصه ای بود که بیشترین محتواها را پوشش می داد. بهتر است سعی شود مطالب کتاب های درسی خصوصاً در مقطع ابتدایی که دانش آموزان نیازمند به ارتباط و آشنایی و شناخت نسبت به خداوند هستند و در این زمینه کنجکاوند، بیشتر پرداخته شود تا از این طریق بچه ها با خالق آسمان ها و زمین و تمام موجودات جهان ارتباط بهتری در سطح خودشان برقرار کنند.

بیشترین ارتباط عرصه با عنصر: علم در رابطه با خلق می باشد، کمترین ارتباط عرصه با عنصر: اخلاق در رابطه با خویشتن، اخلاق در رابطه با خداوند و ایمان در رابطه با خلقت می باشد. با توجه به عنوان فصل که نام آوران می باشد این عنوان اقتضا می کند که بیشترین ارتباط را با عنصر خلق داشته باشد که صدق می کند. محتوا با عنوان صدق می کند ولی جای خالی شهادی دفاع مقدس در این فصل کاملاً حس می شود. برای درس آزاد که یکی از دروس این فصل می باشد نکته قابل توجه مثبتی است که کودکان را به نوشتن ترغیب می کند و انتخاب عنوان بومی نکته بسیار خوبی است. می توان دانش آموزان را در تصویر گری این درس آزاد گذاشت تا به سلیقه و خلاقیت خود این درس را تصویرگری کنند.

✓ از آن جایی که شالوده اصلی شخصیت در دوران کودکی شکل می گیرد؛ نقش دست اندرکاران آموزش ابتدایی در اجرای محتوای غنی و نشاط آفرین بسیار چشم گیر است. در بین شاخص ها بیشترین شاخص مربوط به مولفه تعقل می باشد. در کتب مذکور و قسمت مربوطه به ترتیب، شاخص های رابطه با خویشتن، رابطه با خلق، رابطه با خلقت، رابطه با خداوند بیشترین شاخص را از این مولفه به خود اختصاص داده است. و کمترین شاخص ها مربوط به مولفه های ایمان در رابطه با خویشتن - ایمان در رابطه با خداوند - علم در رابطه با خداوند - عمل در رابطه با خداوند را به خود می باشد. و جای این شاخص ها و مولفه های آن در دروس مربوطه متون فارسی خواننداری پنجم دبستان خالی است و لازم است توجه بیشتری به دروس مربوط داده شود و همه ی دروس از نظر الگوهای هدف گذاری برنامه درس ملی جامع و غنی باشد و همه ی ابعاد ساحت های تربیتی را در نظر بگیرند تا متربیان بتوانند دروس را به بهترین نحو آموزش دهند.

✓ در فصل ششم بیشترین ارتباط در رابطه با عنصر اخلاق در رابطه با عرصه خلق و هم چنین ارتباط عنصر ایمان در رابطه با عرصه خداوند ذکر شده است. این مباحث در کل به علم آموزی اشاره دارد. اما هدف فصل ۶ آن نیست که به صورت کلمه به کلمه مفهوم علم را به دانش آموزان بیاموزد. بلکه همواره به علم آموزی در زمینه ی عملی آن و در راستای به کارگیری آن در اخلاق تاکید دارد. از مصادیق علم آموزی در این مباحث به تلاش و همت کردن در جهت اهداف خویش، دانستن قناعت و به کارگیری آن در زندگی، علم آموزی و علم دوستی و دانستن راستگویی اشاره شده است.

در این فصل به علم آموزی به صورت آوردن لغات علم اشاره نشده. در واقع آن که مفهوم علم آموزی را در لا به لای درس سعی می کنند به دانش آموزان بفهمانند.

هم چنین در این فصل به صورت متناوب از دروس داستانی و از دروسی با محوریت شناساندن شخص استفاده کرده اند.

جدول تحلیل کلی

تعداد	رابطه با خویشتن	رابطه با خداوند	رابطه با خلق (سایر انسان ها)	رابطه با خلقت (طبیعت و...)
۱۰۸	تعقل	۳۲	۱۵	۳۰
۵۰	ایمان	۸	۲۰	۶
۸۳	علم	۱۴	۱۱	۳۴
۸۸	عمل	۲۷	۱۲	۱۳
۶۶	اخلاق	۷	۸	۱۳
		۸۸	۶۶	۱۴۴
				۹۶

با توجه به بررسی های متعدد در حوزه های مختلف، به این نتیجه رسیده ایم که بیشترین ارتباط در رابطه با عنصر اخلاق در ارتباط با عرصه خلق می باشد. و در کل کمترین ارتباط بین عنصر ایمان در رابطه با خلقت است. اما در کل به بیشتری عرصه ای که توجه شده است عرصه ی خلق، و کمترین توجه به عرصه ی خداوند است.

در بررسی کل کتاب به این موضوع پی برده شد که کتاب حاضر تا حدودی از تصاویر متفاوت و منطقی برای محتوای خود استفاده کرده است که با توجه به این موضوع، فرضیه یازدهم نیز تایید می گردد. با توجه به این که در کتاب درسی بیشترین عنصر به کار رفته شده عنصر تعقل است، فرضیه ی پنجم پژوهشگر رد می گردد.

با توجه به جدول نهایی بیشترین عرصه ی به کار برده شده در کتاب فارسی، عرصه ی ارتباط با خلق است که با توجه به این موضوع فرضیه ی پنجم نیز همانند سایر فرضیه ها تایید می گردد.

پیشنهادهات:

۱. با توجه به این موضوع که تاکید آموزش و پرورش برای تلفیقی کار کردن دروس می باشد، بهتر است اول هر فصل با آیه و یا حدیث کوتاهی درباره موضوعات هر فصلی در بالای فصل گذاشته شود.

۲. با توجه به اینکه دانش آموزان پایه پنجم دبستان حد واسط مرحله عینی و انتزاعی پیآژه هستند، بهتر است که کتاب از لحاظ تصویر سازی بهتر عمل کند زیرا هنوز هم تصاویر جذاب در این سن مخاطب بیشتری جذب می کند.

۳. در کتاب پایه پنجم به جز چند درس که واقعا از لحاظ متن قوی عمل کرده اند، مابقی از محتوای با کیفیتی برخوردار نبوده اند و صرفا درباره آن بحث مورد نظر توضیحی داده اند و رفته اند. بهتر است از دروس با محتوایی در تالیف کتاب استفاده شود تا پس از سال ها نیز در ذهن دانش آموزان باقی بماند.

۴. در احادیث و روایات و هم چنین روند زندگی اسلامی خود به این موضوع اشاره شده است که تا زمانی که خود را نشناخته ایم نمیتوانیم خدا و هم چنین خلقت و خلق را بشناسیم. با توجه به ضرورت خودشناسی در کتاب فارسی پایه پنجم دبستان کمترین عرصه ها را در ارتباط با خویشتن داریم و این نکته خوبی برای خود شناسی و حتی جهان شناسی نمی باشد.

۵. جهت آشنایی دانش آموزان با دانشمندان و شاعران، هم چنان تاکید مولفان بر دانشمندان و شاعران قدیمی می باشد و با توجه به این که نام چند تن از آن ها بارها در کتاب ذکر شده است. در حالی که نام دانشمندان جدید ما با توجه به اینکه دانش آموزان به دلیل معاصر بودن با آن ها ارتباط بهتری می توانند با آن ها بگیرند، گم نام مانده است. (برای مثال نام جناب بوعلی چندین بار در کتاب ذکر شده است و می توانستند به جای یکی از این موارد از اسم شهید چمران استفاده کنند که ایشان نیز دانشمندی بزرگ بودند)

۶. در کتاب از تصاویر شهدا به صورت اندک و محدود استفاده شده که جای کار بیشتری را نیز می طلبد.

۷. بهتر است برای آوردن نام شهیدان از انواع شهیدان (مدافع حرم، شهدای جنگ تحمیلی، شهدای مدافع مرز و ...) استفاده شود.

روایی و پایایی نتایج

در جهت مشخص نمودن روایی و پایایی نتایج این پژوهش، پس از جست و جو های بسیار به این نتیجه رسیده ام که تاکنون تحلیل محتوایی که کاملاً با عنوان این پژوهش (تحلیل محتوای کتاب فارسی پنجم دبستان بر اساس حوزه های موضوعی رویکرد فطرت گرای توحیدی برنامه درسی و انتظارات یادگیری راهنما معلم) مطابقت داشته باشد، صورت نگرفته است. اما مشابه آن تحلیل محتوای مطالعات اجتماعی با رویکرد فطرت گرای توحیدی صورت گرفته است که گزاره ای از آن را می خوانیم:

♦ تجزیه و تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی بر حسب مولفه های اجتماعی و گرایش کتاب برنامه درسی مطالعات اجتماعی سال پنجم ابتدایی، با توجه به رویکرد کلی برنامه درسی ملی مبنی بر فطرت گرایی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی دارد زمینه های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را فراهم آورد. هدف این پژوهش، شناسایی مولفه های مهارت های اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی است. این پژوهش از پژوهش های ترکیبی است و در دو بخش کیفی و کمی انجام گرفته است. در بخش کیفی، ابزار شناسایی مهارت های اجتماعی با استفاده از روش مطالعه موردی کیفی تدوین شده است. در بخش کمی، ابتدا با استفاده از روش تحلیل عامل تاییدی، اعتبار و پایایی ملاک ها و شاخص های شناسایی شده بررسی و بر مبنای آن و با روش تحلیل محتوای کمی، مهارت های اجتماعی شمارش شده است. نتایج نشان داد که گرایش کتاب مطالعات پنجم بیشتر اجتماعی و اقتصادی است و سپس فرهنگی و سیاسی قرار دارد.

منابع

۱. آتشک، محمد و دیگران (۱۳۹۱). تحلیل کمی محتوای کتاب های فارسی از منظر اهداف اخلاقی مصوب دوره ابتدایی. فصل نامه اخلاق در علوم و فناوری. ۷(۴)
۲. پرس، رضا و اکبری نیک، علی (۱۳۹۸). تجزیه و تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی بر حسب مولفه های اجتماعی و گرایش کتاب. اولین همایش ملی مدرسه فردا. اردبیل
۳. خدمتگزار، حمیدرضا و دیگران (۱۳۹۵). ارائه چارچوبی مفهومی برای تعریف عملیاتی از محتوا. پژوهش نامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۳(۳) ۱۲۴۴_۱۲۲۱
۴. دفتر تألیف کتابهای درسی عمومی و متوسطه نظری (۱۳۹۴). کتاب معلم فارسی پنجم دبستان. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
۵. سراج، فرشته و دیگران (۱۳۹۸). بررسی خوانایی کتاب های فارسی دوره ابتدایی: پایه های اول تا ششم. فصل نامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۴(۵۵) ۱۴۰_۱۱۳
۶. ضیغمی، رضا و دیگران (۱۳۸۷). تحلیل محتوا، فصل نامه پرستاری ایران. ۲۱(۵۳) ۵۲_۴۱
۷. قائدی، محمدرضا و گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا، از کمی گرایی تا کیفی گرایی. روش ها و مدل های روان شناختی، ۷(۲۳) ۸۲_۵۷
۸. مزیدی، محمد و گلزاری، سیما (۱۳۹۰). بررسی میزان برخورداری کتاب های فارسی دوره ی ابتدایی از مولفه های خلاقیت. پژوهش های برنامه درسی، ۱(۱) ۱۰۹_۶۹
۹. نیازیان، ملیحه و خزایی، کامیان (۱۳۹۶). تحلیل محتوای اشعار فارسی دوره ابتدایی بر اساس زبان و عاطفه. فصل نامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۲(۴۷) ۱۴۴_۱۲۵